

श्रीमह रत्नाकर भूरि विरचित

रत्नाकर पच्चीशी.

३३ रसस्य तथा भाषांतर साथे.

महेशाणा निवासी,

। सङ्ग्रहणं ललुभाई तरुथी,
न. योदनना रमरुथीये लेट.

प्रजट कता.

श्री जैन श्रेयस्कर भट्टा

महेशाणा.

वित्त-२५५०.

शिवत १८८५.

विधान
शिवत
१८८५

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૬૭૦ ગર્ભીક

પુસ્તકનું નામ ૨૮૦૧૬૨ ૧૨૫૯૧૬

વિષય ૬૩૪:૬

શ્રીમદ્ રત્નાકર સૂરિવિરચિત.

શ્રી રત્નાકર પચ્ચીશી.

પદ્માત્મક રહસ્ય તથા ભાષાંતર સાથે.

રહસ્યકર્તા

માસ્તર શામળ હેમચંદ દેશાઈ બોટાદ.

મહેસાણા નિવાસી

પરી સરૂપચંદ લલ્લુભાઈની દીકરી

બેન ચંદનના સ્મરણાર્થે લેટ,

છપાવી પ્રગટ કર્તા

શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ-તરફથી

શા. વેણીચંદ સુરચંદ મહેસાણા.

ધી સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં મૂળચંદભાઈ ત્રીકમલાલે

છાપ્યું, ઠે. કાલુપુર ટંકશાળ-અમદાવાદ.

સંવત ૧૯૮૦.

સન ૧૯૨૪.

કીંમત પાંચપાકડાં.

અમદાવાદ નિવેદનગુરમ્તી કોપરિશિલ્લ સંગ્રહ

શ્રીમદ્ રત્નાકરસૂરિ વિરચિત આ રત્નાકર પચ્ચિશી જૈનકો-
મમાં સારી પ્રસિદ્ધ છે. તેની અંદર જે ભાવો ઘટાડ્યા છે, જે
આત્મનિંદા કરી છે જે જીવંતમાં કરાતાં કાર્યોનું વિવેચન કર્યું છે,
તે બધું લગભગ દરેકને લાગુ પડે તેવું, લગભગ જીવનના અનેક
પ્રસંગોમાં દરેક મનુષ્યોથી કરાતાં કૃત્યોનું જ જાણે કે સવિસ્તરવર્ણ
ન હોય તેવું જ વર્ણવ્યું છે તે પચ્ચિશી ભાવપૂર્વક અર્થ—સમજણ
સહિત પ્રભુ પાસે શાંત ચિત્તે બોલતાં પ્રત્યેક મનુષ્યનું હૃદય દ્રવે છે,
તેન સ્નિગ્ધ થાય છે. અને તે વખતે તો મનમાં એવો નિર્ણય પશ્ચ
થાય છે કે હવે પછીના જીવન પ્રવાહમાં એવાં અકાર્યો નહિં કરે.
તે સ્તુતિ કરતાં શ્રીમદ્ રત્નાકરસૂરિના નીચે આપેલા અસરકારક
જીવનવૃતાન્તથી સમજાશે.

ગુજર દેશમાં રાયખંડવડલી નગરીમાં વૃદ્ધશાખામાં રત્નાકર
સૂરિ થયા હતા. તેઓને મોતીનો પરિગ્રહ હતો કાષ્ઠક વખત ધોલ-
કાનગરના રહેવાસી પોરવાડ રૂ નામનો શ્રાવક વ્યવસાયને માટે તે
નગરીમાં આવ્યો ત્યાં ચિંતામણી પાર્શ્વનાથને વંદન કરીને શાળામાં
જઈ રત્નાકરસૂરિને વાંઘા. પરિગ્રહી દીઠા તોપણ સૂરિને ઉત્તમ જાણીને
તે શ્રાવક કહેવા લાગ્યો કે સ્વામી મને જ મહીનાનો નિયમ આપો
સૂરિએ કહ્યું શેનો નિયમ? રૂ નામના શ્રાવકે કહ્યું કે આપને વાંઘા
શિવાય બોજન લેવું નહિં. ગુરૂએ એવો નિયમ આપ્યો એટલે તે
શ્રાવક જ મહીનાનો અભિગ્રહી થયો નિરંતર સૂર્યોદયે ગુરૂપાસે
આવીને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ મુખના અગ્રભાગે ઉભો રહી એ હાથ
જોડી ગૌતમસ્વામી વિગેરે મહાપુરૂષોની ઉપમા આપી, પચ્ચિદિયર્મ-
વરણો, પંચમહાવ્યયજ્ઞતો કહીને સૂરિને વાંઘે છે અને બેઠા પછી
મીઠા વાક્યોએ કરીને એક ગાથાનો અર્થ પુછે છે.

દોસસય મૂલજાલં, પૂઠ્ઠવ રિસિ ધિર્વજ્ઞિયં જહંવંતં;
અર્થં વહસિ અણર્થં કીલ અણર્થં તવં ચરસિ.

સૂરિ આ ગાથાનો અર્થ તેને સમજાવે છે.

અર્થ—સેંકડો દોષોનું મૂળ કારણ મત્સ્ય બંધનભૂત જાળની જેવું કર્મબંધનું હેતુ ભૂત હોવાથી જાળ, પૂર્વ મુનિઓએ વિશેષ પ્રકારે વર્જેલું, દીક્ષાગ્રહણ કરતી વખતે વમેલું—તજેલું નરક પાતાદિ અનર્થનું કારણ હોવાથી અનર્થરૂપ એવું અર્થ જે દ્રવ્ય તેને વહન કરે છે, રાખે છે તો પછી શામાટે ફેગટ તપ વગેરે કષ્ટ કરે છે !” અર્થાત્ દ્રવ્ય પાસે રાખે છે તો પછી તપાનુદાનાદિ નિષ્ફલ છે; માટે સાધુએ તો પરિગ્રહનો સર્વથા ત્યાગ એજ શ્રેષ્ઠ છે. અહીંપૂર્વ મુનિરાજઓએ વજ્રસ્વામ્યાદિકે વર્જેલું, તજેલું કશું એટલા ઉપરથી આધુનિક સમયનાકર્મ કાળાદિક દોષથી અર્થનું વહન કરવામાં તત્પર થયેલાઓનું વિવેકીઓએ આલંબન ન લેવું; આલંબન તો પૂર્વપુરોહિતોનું લેવું.

ગાથાનો અર્થ સ્ફુટ કહ્યા છતાં પણ અંતે તે ૩ નામનો આવક કહે છે કે હું સમજ્યો નહિં તેથી બીજે દિવસે ગાથાનો નવો અર્થ કહી સમજાવે પરંતુ ૩ નામનો આવક કહે કે હું સમજ્યો નહિ. આવા પ્રકારે છ માસ વ્યતિત થયા. ત્યારે ૩ નામનો આવક કહેવા લાગ્યો કે હે નિર્ગથ સ્વામી ? મને જેવો હોય તેવો કહો તે વારે સૂરિએ મનમાં વિચાર્યું કે આ ગ્રહસ્થ ધણો ઉદયમી મારા હિતને માટે તક્ષત્યા કરે છે તેથી ગુરૂએ કશું કે હે ગ્રહસ્થ તમે પ્રભાતે આવજો કેમકે હમણું સત્યાર્થ કહેવાનો સમય નથી તેથી રૂનો ત્યાંથી તે વખતે ગયો હવે ગુરૂએ પરિગ્રહભૂત મોતીનો ચુરો કરાવી નાંખી ફેંકી દીધો. તે વખતે પોતાના શિષ્ય રત્નપ્રભસૂરિ કહેવા લાગ્યા કે ગુરૂ આ શું ? તે વખતે રત્નાકરસૂરિએ કશું કે મને પ્રતિબોધનાર ૩ નામના આવકને ગાથાનો સત્યાર્થ કહેવો છે તેથી કહેણી અને રહેણીમાં ફેરફાર રહેવો જોઈએ નહિં તેથી મોતીનો ચુરો કરાવી ફેંકી દીધો. હવે પ્રભાતે ૩ નામનો આવક આવી

પહોંચ્યો. દરરોજ મુજબ ગુરૂમહારાજને વાંઘા અને ગાથાના સત્યાર્થ કહેવાની માગણી કરી તે વખતે આચાર્ય ઓઘો મુહુપતિ વિગેરે સાધુના ઉપકરણો સંભાળી ગાથાનો અર્થ કરવા લાગ્યા તે સાંભળી રૂ નામનો શ્રાવક કહેવા લાગ્યો કે આજ ધણુ દહાડે આપના મ્હો-ડાથડી સત્યાર્થ સાંભળી મારું દિલ બહુ રાજી થયું, અને સંસાર નિસ્તર્યો. આજ તમારા દર્શનથડી મારો જન્મમૃતાર્થ થયો હવે આપશાસનને શોભાવો આવા પ્રકારે સૂરિની ધણી સ્તુતિ કરી. હવે રૂ નામનો શ્રાવક અનુક્રમે પોતાના ધોલકા નગરે ગયો. હવ રત્ના-કરસૂરિ પોતાના શિષ્યને ગચ્છલજાવી સંઘની આઠા લઈ નિસ્પૃહ થઈ વિહાર કરવા લાગ્યા. અનુક્રમે ત્યતોડ આવ્યા ત્યાં ઓસવાળ કુર્કુટ ચોપડા ગોત્રીય સમરાશાને તીર્થ યાત્રાનો ઉપદેશ દીધો. તે ધર્મોપદેશ પામી સમરાશાએ સં. ૧૩૭૧ માં સિદ્ધાયલનો બે લાખ મનુષ્યોનો સંઘ કહાડ્યો. તેમાં સોમપ્રભસૂરિ તથા રત્નાકરસૂરિ વિગેરે સાધુઓ હતા. સંઘ શત્રુંજય પહોંચ્યો પ્રભાવનાનાં અનેક કાર્યો કર્યા ન સમરાશાએ પંદરમે ઉદ્ધાર કર્યો ને રૂપભિંબને સ્થાપ્યા ત્યાં સંઘ સમક્ષ રૂપભદ્રેવની પ્રતિમા પાસેજ રત્નાકરસૂરિએ પોતાનાં ચારિત્ર ખંડનના આલોચણરૂપે આ રત્નાકર પચ્ચિસી બનાવી શુદ્ધ ચારિત્રપાળી અનેક જીવોનો ઉપગાર કરી સં. ૧૩૮૪ માં રત્નાકર-સૂરિ સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

ઉપરોક્ત શ્રીમાન રત્નાકરસૂરિનું જીવન વૃત્તાંત સાહિત્ય સંશો-ધક નામના માસિકમાંથી અત્રે ચાતુર્માસ રહેલા પં. મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ શ્રી કુમુદવિજયજી મહારાજ સાહેબે સંશોધન કરી આપવા પોતાનો અમૂલ્ય ટાઇમ રોકી જે તસ્દી લીધી છે તે માટે તેઓશ્રીનો તથા સાહિત્ય સંશોધક માસિકના તંત્રીનો આ સ્થળે ખરા અંતઃક-રણુથી અમો આભાર માનીએ છીએ.

લી. પ્રસિદ્ધ કર્તા, શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ.

વીર ૨૪૫૦ શ્રાવણ શુકલ પંચમી.

શ્રી રતનાકર પરચીશી.

રહસ્ય અને ભાષાંતર યુક્ત.

(૧)

મંગળાચરણ. ઉપજાતિ.

શ્રેયઃ શ્રિયાં મંગલકેલિસદ્ધ, !

નરેન્દ્રદેવેન્દ્રનતાંગ્રિપદ્મ !

સર્વજ્ઞ સર્વાતિશયપ્રધાન, !

ચિરં જય જ્ઞાનકલાનિધાન ॥ ૧ ॥

હરિગીત.

મંદિર છો સુક્ષિતતણી માંગલ્ય કિડાના પ્રભુ,
ને ઇંદ્ર નર ને દેવના સેવા કરે તારી વિભુ;
સર્વજ્ઞ છો સ્વામી વળી શિરદાર અતિશય સર્વના,
ધણું જીવ તું ધણું જીવ તું ભંડાર જ્ઞાનકળાતણા.

અર્થઃ—મોક્ષરૂપી લક્ષ્મીના મંગળમય આનં-
દનાં ગૃહ, નરના ઇંદ્ર-રાજાઓએ તથા દેવતાઓના
ઇન્દ્રોએ નમન કર્યું છે જેના ચરણકમળમાં એવા,
સર્વ અતિશયે ઠરીને મુખ્ય અને જ્ઞાનરૂપી કળાના
ભંડાર એવા હે સર્વજ્ઞ પ્રભુ ! આપ ચિરકાળ
જયવંતા વર્તો.

(૨)

અભિધેય સૂચન.

જગત્ત્રયાધાર કૃપાવતાર, !

દુર્વારસંસારવિકારવૈદ્ય !

શ્રી વીતરાગ ! ત્વયિ મુગ્ધભાવા-

દ્વિજ્ઞ ! પ્રભો ! વિજ્ઞપયામિ કિંચિત્ ॥ ૨ ॥

ત્રણ જગતના આધાર ને અવતાર હે કર્ણુતણા,
વળી વૈદ્ય હે દુર્વાર આ સંસારનાં દુઃખોતણા;
વીતરાગ વદ્ધલ વિશ્વના તુજ પાસ અરજી ઉચ્ચરું,
જાણે છતાં પણ કહી અને આ હૃદય હું ખાલી કરું,

અર્થ:—ત્રણ જગતના આધાર, કૃપાના અવ-
તાર, અત્યંત દુઃખથી છુટે તેવાં સંસારનાં વિકા-
રોને મટાડવામાં વૈદ્ય સમાન, વીતરાગ, બધું
જાણવાવાળા એવા હે પ્રભુ ! હું તમારી પાસે બહુજ
મુગ્ધ લાવથી—ભોળપણથી કાંઈક વિનંતિ કરું છું.

બાળક જેવા નિખાલસપણાથી વિનંતિ
કરવાનો નિર્ણય.

કિં બાલલોલાકલિતો ન બાલઃ,
પિત્રોઃ પુરો જલ્પતિ નિર્વિકલ્પઃ ?
તથા યથાર્થં કથયામિ નાથ,
નિજાશયં સાનુશયસ્તવાગ્રે ॥ ૩ ॥

શું બાળકો માળાપ પાસે બાળકિડા નવ કરે,
ને મુખમાંથી જેમ આવે તેમ શું નવ ઉચ્ચરે;
તેમજ તમારી પાસ તારક આજ ભોળા ભાવથી,
જેવું બન્યું તેવું કહું તેમાં કશું ખોટું નથી.

અર્થ:—બાળકિડામાં આનંદ પામનાર બાળક
પોતાના માળાપ પાસે કોઈ પણ જાતની શંકા
રાખ્યા સિવાય (જે મનમાં આવે તે) શું નથી
બોલતો ? તેવીજ રીતે હે નાથ ! મારો આશય—
મારું નિવેદન પશ્ચાત્તાપપૂર્વક હું આપની પાસે
યથાર્થ રીતે કહીશ.

(૪)

દાન, શિયળ, તપ અને ભાવના વિનાનું
વ્યર્થ ભવજ્રમણ.

દત્તં ન દાનં પરિશીલિતં ચ,
ન શાલિ શીલં ન તપોઽભિતપ્તં,
શુભો ન ભાવોઽપ્યભવઙ્ગવેઽસ્મિન્,
વિભો ! મયા ભ્રાંતમહો મુષૈવ ॥ ૪ ॥

મેં દાન તો દીધું નહિ ને શિયળ પણ પાળ્યું નહિ,
તપથી દમી કાયા નહિ શુભ ભાવ પણ ભાળ્યો નહિ;
એ ચાર ભેદે ધર્મમાંથી કાંઈ પણ પ્રભુ નવ કર્યું,
મ્હારું જ્રમણ ભવસાગરે નિષ્કળ ગયું, નિષ્કળ ગયું !!

અર્થ:—હે પ્રભુ ! નથી મેં આ ભવમાં
દાન દીધું કે નથી મેં શુદ્ધ પ્રહ્યગર્ય પાળ્યું, નથી
કર્યો મેં તપ, તેમ નથી અંતરમાં ભાળ્યો
સારો ભાવ, અરેરે ! મારો આ ભવનો ફેરો
નકામોજ થયો.

(૫)

કપાયના બંધનથી પ્રભુ ભજ-
વાની અશક્તિ.

દગ્ધોઽગ્નિના ક્રોધમયેન દષ્ટો,
દુષ્ટેન લોભાશ્ચયમહોરમેણ ।

વ્રસ્તોઽભિમાનાજગરેણ માયા—

જાલેન વદ્ધોઽસ્મિ કયં ભજે ત્વામ ? ॥ ૫ ॥

હું ક્રોધ અગ્નિથી બળ્યો વળી લોભ સર્પે ડશ્યો મને,
ગળ્યો માનરૂપી અજગરે હું કેમ કરી ધ્યાવું તને ?
મન માંડે માયાજાળમાં મોહન ! મહા મુંઝાય છે,
ચડી ચાર ચોરો હાથમાં ચેતન ઘણો ચગદાય છે.

અર્થ:—ક્રોધરૂપી અગ્નિએ મને બાળ્યો, દુષ્ટ
લોભરૂપી મોટા સર્પે મને ડંશ દીધો, અભિમાન-
રૂપ અજગર મને ગળી ગયો, અને માયારૂપી
જાળમાં હું બંધાયો, હે પ્રભુ ! હું તમને શી
રીતે ભળું ?

સત્કર્મને અભાવે ભવોની નિષ્કળતા.

કૃતં મયાઽમૂત્ર હિતં ન ચેહ-

લોકેઽપિ લોકેશ ! સુખં ન મેઽમૂત્ ।

અસ્માદૃશં કેવલમેવ જન્મ,

જિનેશ ! જન્મે ભવપૂરણાય ॥ ૬ ॥

મેં પરભવે કે આ ભવે પણ હિત કાંઈ કર્યું નહિ,
તેથી કરી સંસારમાં સુખ અદ્ય પણ પામ્યો નહિ;
જન્મો અમારા જિનજી ! ભવ પૂર્ણ કરવાને થયા,
આવેલ બાજી હાથમાં અજ્ઞાનથી હારી ગયા.

અર્થ:—હે પ્રભુ જગતના નાથ ! આ ભવમાં
અથવા પરભવમાં મેં કોઈનું પણ હિત કરેલ ન
હોવાથી લેશમાત્ર પણ સુખ મને મળ્યું નથી;
હે પ્રભુ ! અમારા જેવાનો અવતાર તો જાણે ભવ
પૂરો કરવા માટેજ થયો હોય તેમ લાગે છે.

(૭)

મનની પાપાણુથી પણ વિશેષ કઠોરતા.

મન્યે મનો યન્ન મનોઙ્ગવૃત્ત

ત્વદાસ્યપીયુષમયુક્તલાભાત્,

દ્રુતં મહાનંદરસં કઠોર-

મસ્માદૃશાં દેવ ! તદશ્મનોઽપિ ॥ ૭ ॥

અમૃત ઝરે તુજ મુખરૂપી ચંદ્રથી તોપણ પ્રભુ,
લિંબાય નહિ મુજ મન અરેરે ! શું કરું હું તો વિભુ;
પત્થરથકી પણ કઠણ માંડે મન ખરે ક્યાંથી દ્રવે,
મરકટ સમા આ મનથકી હું તો પ્રભુ હાર્યો હવે.

અર્થ:—આનંદદાયક વર્તનવાળા હે પ્રભુ !
તમારા મુખરૂપી ચંદ્રના દર્શનનો લાલ થવા
છતાં પણ આનંદરૂપી રસ મારા મનમાંથી ઝર્યો
નહિ; તેથી હું ધારું છું કે માંડે મન પાપાણુથી
પણ વધારે કઠોર છે.

(૮)

દુઃખાપ્ય રત્નત્રયીનું પ્રમાદવડે ગુમાવવું,

તત્તઃ સુદુષ્ટાપ્યમિદં મયાપ્તં,

રત્નત્રયં ભૂરિભવભ્રમેણ ।

પ્રમાદનિદ્રાવશ્ચતો ગતં તત્,

કસ્યાગ્રતો નાયક ! પુત્કરોમિ ? ॥ ૮ ॥

ભમતા મહા ભવસાગરે પામ્યો પસાયે આપના,
જે જ્ઞાન દર્શન ચરણરૂપી રત્નત્રય દુષ્કર ધણા;
તે પણ ગયા પરમાદના વશથી પ્રભુ કહું છું ખરું,
કોની કને કિરતાર આ પોકાર હું જઈને કરું ?

અર્થ:—હે પ્રભુ ! દુઃખથી પ્રાપ્ત કરી શકાય
તેવાં (જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપી) ત્રણ રત્નો બહુ
ભવોમાં ભ્રમણ કર્યા પછી આપની પાસેથી મેળવ્યા;
પરંતુ તે પણ પ્રમાદ અને નિદ્રાના વશવર્તી-
પણામાં હું ગુમાવી બેઠો. હવે હું કોની પાસે
જઈને પોકાર કરું ?

(૬)

વૈરાગ્ય, ધર્મ, વિદ્યાદિનો દુરૂપયોગ.

વૈરાગ્યરંગઃ પરવંચનાય,

ધર્મોપદેશો જનરંજનાય ।

વાદાય વિદ્યાઽધ્યયનં ચ મેઽશ્રુત,

કિયદ્ ! બ્રુવે હાસ્યકરં સ્વમીશ ! ॥ ૧ ॥

ઠગવા વિભુ આ વિશ્વને વૈરાગ્યનાં રંગો ધર્યા,
ને ધર્મનો ઉપદેશ રંજન લોકને કરવા કર્યા;
વિદ્યા ભણ્યો હું વાદ માટે કેટલી કથની કરું ?
સાધુ થઈને ખડારથી દાંભિક અંદરથી રહું.

અર્થ:—હે પ્રભુ ! મેં વૈરાગ્યનો દેખાવ કર્યો
તે પણ ખીજાને ઠગવા માટે, ધર્મનો ઉપદેશ
કર્યો તે માત્ર લોકોને ખુશી કરવા માટે, વિદ્યા
ભણ્યો તે પણ માત્ર વાદ કરવા માટે, આપને
મારી હસવા જેવા કેટલીક વાતો કરું ?

(૧૦)

મુખ, ચક્ષુ તથા મનનો દુરુપયોગ.

પરાપવાદેન મુખં સદોષં,

નેત્રં પરસ્ત્રીજનવીક્ષणेન ।

ચેતઃ પરાપાયવિચિંતનેન,

કૃતં ભવિષ્યામિ કથં ? ત્રિભોડહં ॥૧૦॥

મેં મુખને મેઢું કર્યું દોષો પરાયા ગાઈને,
ને નેત્રને નિંદિત કર્યા પરનારીમાં લપટાઈને,
વળી ચિત્તને દોષિત કર્યું ચિંતી નડાઈ પરતણું,
હે નાથ ! માઈ શું થશે ચાલાક થઈ ચુક્યો ઘણું.

અર્થ:—અન્યનું વાંકું બોલી મેં મારા મુખને,
પારકી સ્ત્રીઓને જોઈને મારી આંખોને, પારકાનું
અશુભ ચિંતવીને મારા ચિત્તને મેં દોષિત કર્યા
છે. હે પ્રભુ ! હવે માઈ શું થશે ?

(૧૧)

કામંધ થઈ આત્માને ઉપજાવેલી પીડા.

વિઢંબિતં યત્સ્મરઘસ્મરાતિ—

દશાવશાસ્ત્રં વિષયાંધલેન ।

પ્રકાશિતં તદ્ભવતો હ્રિયૈવ,

સર્વજ્ઞ ! સર્વે સ્વયમેવ વેત્તિ ॥૧૧॥

કરે કાળજીને કતલ પીડા કામની બીહામણી,
એ વિષયમાં બની અંધ હું વિડંબના પામ્યો ઘણી;
તે પણ પ્રકાશ્યું આજ લાવી લાજ આપતણી કને,
જાણો સહુ તેથી કહું કર માફ મારા વાંકને.

અર્થ:....કામથી આંધળા બનેલા મેં કામ-
દેવરૂપી રાક્ષસથી મારી જાતને બહુ કદર્યના
ઉપજાવી; હે સર્વજ્ઞ ! શરમ આવે છે તો પણ તે
બધું હું આપની સન્મુખ પ્રગટ કરું છું, જો કે
આપ તો તે સર્વ હકીકત જાણો છો.

(૧૨)

મતિબ્રમથી કરેલાં અકાર્યો.

ધ્વસ્તોઽન્યમંત્રૈઃ પરમેષ્ઠિમંત્રઃ,
કુસાસ્રવાક્યેર્નિહતાગમોક્તિઃ ।
કર્તુઃ વૃથા કર્મ કુદેવસંગા—

દવાંછિ હિ નાથ ! મતિભ્રમો મે ॥૧૨॥

નવકાર મંત્ર વિનાશ કીધો અન્ય મંત્રો જાણીને,
કુસાસ્રનાં વાક્યોવડે હણી આગમોની વાણીને;
કુદેવની સંગતથકી કર્મો નકામાં આચર્યા,
મતિબ્રમથી રત્નો ગુમાવી કાચ કટકા મેં ગ્રહ્યા.

અર્થ:—(ઐહિક સુખ દેનાર) અન્ય મંત્રોવડે
પરમેષ્ઠિ મંત્ર (નવકાર મંત્ર) નો મેં નાશ કર્યો
(તણી દીધો) ખોટાં શાસ્ત્રોનાં પ્રમાણથી જોન
આગમનાં વાક્યો ઉપર પ્રહાર કર્યા; ખરાબ દેવના
સમાગમથી નકામાં (આત્માને હાનિકારક) કર્મો
કરવાની મને ઇચ્છા થઈ; હે નાથ ! આ તે મારી
કઈ જાતની માનસિક બ્રમણા ! ! !

(૧૩)

આપને સુકીને મેં કરેલી સ્ત્રીઓના
વિલાસની ભજના.

વિમુચ્ચ દગ્લક્ષ્યગતં મવંતં,
ધ્યાતા મયા મૂઢધિયા દ્વંતઃ ।
કટાક્ષવક્ષોજગમીરનામિ-
કટીતટીયાઃ સુદૃશાં વિલાસાઃ ॥૧૩॥

આવેલ દ્રષ્ટિમાર્ગમાં મૂકી મહાવીર આપને,
મેં મુઢધિએ હૃદયમાં ધ્યાયા મદનના આપને;
નેત્રખાણે ને પયોધર નાભી ને સુંદર કટી,
શણગાર સુંદરીઓતણું છટકેલ થઈ જોયાં અતિ.

અર્થ:—દ્રષ્ટિગોચર થયેલા આપને છોડીને
મૂઢ બુદ્ધિવાળા મેં અંતરમાં સુંદર આંખોવાળી
સ્ત્રીઓના કટાક્ષ, સ્તન, નાભી તથા કટીતટનું
ધ્યાન ધર્યું.

(૧૪)

સ્ત્રીમુખ દર્શનથી ઉત્પન્ન થયેલ
રાગની તીવ્રતા.

લોલેક્ષણાવક્ત્રનિરીક્ષણેન,
યો માનસે રાગલવો વિલગ્નઃ ।
ન શુદ્ધસિદ્ધાંતપયોધિમધ્યે,
ધૌનોઽપ્યગાતારક ! કારણં કિમ્ ? ॥૧૪॥

મૃગનયણી સમ નારીનણા મુખચંદ્ર નીરખવાવતી,
મુજ મન વિષે જે રંગ લાગ્યો અદ્ય પણ ગૂઢો અતિ;
તે શ્રુતરૂપ સમુદ્રમાં ધોયા છતાં જતો નથી,
તેનું કહો કારણ તમે ખચું કેમ હું આ પાપથી ?

અર્થ:—(સ્ત્રીઓના) ચપળ ચક્ષુયુક્ત ચહે-
રાને જોવાથી મનની અંદર જે રાગનો અંશ જરા
જરા લાગ્યો છે તે પવિત્ર શાસ્ત્રરૂપી સમુદ્રમાં
ધોયા છતાં પણ જતો નથી; હે તારક ! તેનું
શું કારણ ?

(૧૫)

દારિદ્ર છતાં મારું અભિમાન.

અંગે ન ચંગં ન ગળો ગુણાનાં,
ન નિર્મલઃ કોઽપિ કલાવિલાસઃ ।
સ્ફુરત્પ્રભા ન પ્રભુતા ચ કાઽપિ,
તથાઽપ્યહંકારકદર્થિતોઽહં ॥૧૫॥

સુંદર નથી આ શરીર કે સમુદાય ગુણુતણું નથી,
ઉત્તમ વિકાસ કળાતણું દેદિખ્યમાન પ્રભા નથી;
પ્રભુતા નથી તોપણ પ્રભુ અભિમાનથી અઘ્કડ કરું,
ચોપાટ ચાર ગતિતણી સંસારમાં ખેડ્યા કરું.

અર્થ:—નથી મારું શરીર સુંદર કે નથી
હું ગુણુનો ભંડાર; નથી વિકાસ પામેલી મારામાં
કોઈ કળા, તેમ નથી અળકતું જરા પણ તેજ;
વળી મારામાં એવી કાંઈ નથી પ્રભુતા; છતાં
અહંકાર મને છોડતો નથી. (એ દરેકનો હું
અહંકાર કર્યા કરું છું.)

મહામોહથી ગ્રસ્ત થયેલ મારી અપદશા.

આયુર્ગલત્યાથુ ન પાપબુદ્ધિ-

ર્ગતં વયો નો વિષયાભિલાષઃ ।

યત્નશ્ચ ભૈષજ્યવિધૌ ન ધર્મે,

સ્વામિન્મહામોહવિદંબના મે ॥૧૬॥

આયુષ્ય ઘટતું જાય તોપણ પાપબુદ્ધિ નવ ઘટે,
આશા જીવનની જાય પણ વિષયાભિલાષા નવ મટે;
ઔષધ વિષે કરું યત્ન પણ હું ધર્મને તો નવ ગણું;
જની મોહમાં મસ્તાન હું પાયા વિનાના ઘર ચણું.

અર્થ:—મારું આયુષ્ય ઘટતું જાય છે, પરંતુ
પાપવૃત્તિ ઘટતી નવા; વય (જુથીની) ચાલી
જાય છે, પરંતુ વિષયતૃષ્ણા ઘટતી નથી; ઔષધ
માટે હું યત્ન કરું છું, પણ ધર્મ માટે કાંઈ
યત્ન કરતો નથી; હે સ્વામિન્ ! મહા મોહથી
ઘેરાયેલી એવી મારી સ્થિતિ તો જુઓ ! !

(૧૭)

આપની વાણીની હાજરી છતાં અન્યની
વાણીનો કરેલ સ્વીકાર.

નાડત્મા ન પુણ્યં ન મનો ન પાપં,
મયા વિદાનાં કદુગીરપીયમ્ ।
અધારિ કળ ત્વયિ કેવલાર્કે,
પરિસ્ફુટે સત્યપિ દેવ ! ધિરૂમામ્॥૧૭॥

આત્મા નથી પરભવ નથી વળી પુણ્ય પાપ કશું નથી,
મિથ્યાત્વીની કદુ વાણી મેં ધરી કાન પીધી સ્વાદથી;
રવી સમ હતા જાને કરી પ્રભુ આપશ્રી તોપણ અરે,
હીવો લઇ કુવે પડ્યો ધિક્કાર છે મુજને ખરે.

અર્થ:—કેવળજ્ઞાનવડે સૂર્ય સમાન તમે
પ્રકટ હોવા છતાં મારા કાનમાં આવેલ મિથ્યા-
ત્વીની ખોટી વાણી જેવી કે ‘ આત્મા નથી,
પુણ્ય નથી, પરભવ નથી, પાપ નથી ’ વિગેરે મેં
પ્રેમથી પીધી, તેથી હે દેવ ! મને ધિક્કાર છે.

(૧૮)

ભારાથી હારી જવાયેલ મનુષ્ય જન્મ.

ન દેવપૂજા ન ચ પાત્રપૂજા,
ન શ્રાદ્ધધર્મશ્ચ ન સાધુધર્મઃ ।
લઙ્ઘવાપિ માનુષ્યમિદં સમસ્તં,
કૃતં મયાઽરણ્યવિલાપતુલ્યં ॥૧૮॥

મેં શિવતથા નહિ દેવની કે પાત્રની પૂજા ચહી,
ને શ્રાવકો કે સાધુઓનો ધર્મ પણ પાળ્યો નહિ;
પામ્યો પ્રભુ નરભવ છતાં રણમાં રડ્યા જેવું થયું,
ધોળીતણા કુત્તા સમું મમ જીવન સહુ એળે ગયું.

અર્થ:—મેં ન કરી દેવની પૂજા, તેમ મેં ન
કરી પાત્રની પૂજા (સુપાત્ર દાન દેવું તે), ન કરી
મેં શ્રાવકધર્મની ઉપાસના, તેમ ન કરી મેં
સાધુધર્મની પ્રતિપાલના; મનુષ્ય જન્મ પામીને
તેને જંગલમાં કરાતા રૂઢનની માફક મેં નિષ્ફળ
શુમાવ્યો.

(૧૮)

જૈન ધર્મ પામ્યા છતાં કલ્પવૃક્ષાદિકની
કરેલી સ્પૃહા.

ચક્રે મયાઽસત્સ્વપિ કામધેનુ-
કલ્પદ્રુચિંતામણિષુ સ્પૃહાર્તિઃ ।
ન જૈનધર્મે સ્ફુટશર્મણેઽપિ,
જિનેશ ! મે પશ્ય વિમૂઢભાવમ્ ॥૧૯॥

હું કામધેનું કલ્પતરૂ ચિંતામણિના પ્યારમાં,
ખોટાં છતાં ઝંખ્યો ઘણું બની લુબ્ધ આ સંસારમાં;
જે પ્રગટ સુખ દેનાર ત્હારો ધર્મ તે સેવ્યો નહિ,
મુજ મૂર્ખ ભાવોને નિહાળી નાથ કર કંઈક કંઈ.

અર્થ—કામધેનુ, કલ્પવૃક્ષ અને ચિંતામણિ
જેવી ચીજો અછતી હોવા છતાં મેં તેના ઉપર
આસક્તિ કરી—તે મેળવવા પ્રયાસ કર્યો; પરંતુ
પ્રત્યક્ષ સુખ આપી શકનાર જૈનધર્મને વિષે
મેં આસક્તિ ન કરી; હે પ્રભુ ! મારી મૂર્ખાઈ
તો જુઓ ! ! !

(૨૦)

વિપર્યાસિ બુદ્ધિ.

સરોગલીલા ન ચ રોગફીલા,
ધનાગમો નો નિધનાગમશ્ચ ।
દારા ન કારા નરકસ્ય ચિત્તે,
વ્યર્ચિતિ નિત્યં મયકાઽધમેન ॥૨૦॥

મેં ભોગ સારા ચિંતવ્યા તે રોગ સમ ચિંત્યા નહિ,
આગમન ઇચ્છ્યું ધનતાણું પણ મૃત્યુને પ્રીછ્યું નહિ;
નહિ ચિંતવ્યું મેં નર્ક કારાગ્રહ સમી છે નારીઓ,
મધુખિંડુની આશામહીં ભય માત્ર હું ભૂલી ગયો.

અર્થ:—મારા અંતરમાં સુંદર ભોગને
મેં અધમે ચિંતવ્યા, પરંતુ રોગની ખાણ તરીકે
તેની મેં ચિંતવના ન કરી; ધનપ્રાપ્તિનો મેં
વિચાર કર્યો, પરંતુ તે મૃત્યુને બોલાવવા જેવું
છે તે ભૂલી ગયો; સ્ત્રીઓનો ઉદાપોહ કર્યો,
પરંતુ તે નરકનું બંદીખાનું છે તેનું જ્ઞાન મને
અધમને કદિ પણ ન થયું.

(૨૧)

મારા જન્મની નિષ્ફળતા.

સ્થિતં ન સાધોર્દ્ધિ સાધુવૃત્તાત્,
પરોપકારાન્ન યશ્ચોઽર્જિતં ચ ।

કૃતં ન તીર્થોદ્ધરણાદિકૃત્યં,
મયા મુઘા હારિતમેવ જન્મ ॥૨૧॥

હું શુદ્ધ આચારોવડે સાધુ હૃદયમાં નવ રહ્યો,
કરી કામ પર ઉપકારના યશ પણ ઉપાર્જન નવ કર્યો;
વળી તીર્થનાં ઉદ્ધાર આદિ કોઈ કાર્યો નવ કર્યા,
ફેાગટ અરે ! આ લક્ષ ચોરાશીતણા ફેરા કર્યા.

અર્થ—સારા વર્તનથી ઉત્તમ પુરૂષના
હૃદયમાં મેં સ્થાન ન મેળવ્યું, ખીબાનું બહુ
કરી મેં કીર્તિ પણ પ્રાપ્ત ન કરી, તીર્થોદ્ધારાદિક
કાર્યો પણ મેં ન કર્યા, મેં તો મારો જન્મ
વ્યર્થ ગુમાવ્યો ! !

(૨૨)

સંસારસમુદ્રનો પાર ઉતરવા માટે
સાધનનો અભાવ.

વૈરાગ્યરંગો ન ગુરુદિતેષુ,
ન દુર્જનાનાં વચનેષુ શાંતિઃ ।
નાઽધ્યાત્મલેશ મમ કાઽપિ દેવ !,
તાયઃ કર્થકારમયં ભવાન્ધિઃ ॥૨૨॥

ગુરુવાણીમાં વૈરાગ્યકેરો રંગ લાગ્યો નહિ અને
દુર્જનતણા વાક્યોમહીં શાંતિ મળે ક્યાંથી મને ?
તરું કેમ હું સંસાર આ અધ્યાત્મ તો છે નહિ જરી,
તુટેલ તળીયાનો ઘડો જળથી ભરાયે કેમ કરી ?

અર્થ:—ગુરુમહારાજનાં વચનથી મારા
મનમાં વૈરાગ્યનો રંગ જામ્યો નહિ, તેમજ દુર્જ-
નનાં વાક્યો સાંભળી હું શાંતિ રાખી શક્યો
નહિ, હે દેવ ! અધ્યાત્મ જ્ઞાન જેવું તો મારામાં
જરા પણ છેજ નહિ, ત્યારે આ સંસારસમુદ્ર
મારાથી કેવી રીતે તરી શકાયે ?

(૨૩)

ભૂત, વર્તમાન તથા ભવિષ્ય ત્રણે જન્મ

હું તો હાર્યો ! !

પૂર્વે ભવેડ્કારિ મયા ન પૂણ્ય-

માગામિ જન્મન્યપિ નો કરિષ્યે ॥

યદીદ્દશોઽહં મમ તેન નષ્ટા,

ભુતોદ્ભવદ્ભાવીભવત્રયીશ ! ॥૨૩॥

મેં પરભવે નથી પુન્ય કીધું ને નથી કરતો હજી,
તો આવતા ભવમાં કહો ક્યાંથી થશે હે નાથજી
ભૂત ભાવી ને સાંપ્રત ત્રણે ભવ નાથ હું હારી ગયો
સ્વામી ત્રિશંકુ જેમ હું આકાશમાં લટકી રહ્યો.

અર્થ:—આગલા ભવમાં મેં કાંઈ પુણ્ય કર્યું
નહિ, તેમ હવે ભવિષ્યમાં કરી શકીશ પણ નહિ;
હે ત્રણ જગતના નાથ ! હું તો આવો હોઈને
મારા ભૂત; વર્તમાન તથા હવે પછીના બધા
જન્મો બ્યર્થ ગયા—નાશ પામ્યા. (પૂર્વભવે પુણ્ય
કર્યું હોત તો અહીં ધર્મ કરી શકત, અહીં ધર્મ
કરત તો આગળના ભવમાં સારી સામગ્રી મળત,
તેથી ત્યાં પણ ધર્મ કરી શકત. આમ ન થવાથી
મારા તો ત્રણે ભવ બગડ્યા.)

(૨૪)

પ્રભુના સર્વસ્ત્વનું સૂચન.

કિં વા મુધાઽહં बहुधा सूधाभुक्—

पूज्य त्वदग्रे चरितं स्वकीयं ।

जल्पामि यस्मात् त्रिजगत्स्वरूप—

निरूपकस्त्वं कियदेतदत्र ? ॥૨૪॥

અથવા નકામું આપ પાસે નાથ શું બકવું ઘણું ?
હે દેવતાના પૂજ્ય ! આ ચરિત્ર મુજ પોતાતણું;
જાણો સ્વરૂપ ત્રણ લોકનું તો માહરૂં શું માત્ર આ,
જ્યાં કોડનો હિસાબ નહિ ત્યાં પાઈની તો વાત ક્યાં ?

અર્થ:—દેવોને પૂજવા યોગ્ય હે પ્રભુ ! મારું
ચરિત્ર આપની સન્મુખ હું આથી વધારે નકામું
કેટલુંક કહું ? કારણ કે આપ તો ત્રણ જગ-
તનાં સર્વ સ્વરૂપને પ્રત્યક્ષ દેખી શકો છો,
તો પછી મારું ચરિત્ર આપ જાણો તેમાં તો
શું નવાઈ ?

(૨૫)

છેલ્લી આતરિક વિગ્નસિ.

દીનોદારધુરંધરસ્ત્વદપરો નાસ્તે મદન્યઃ કૃપા-
પાત્રં નાત્ર જને જિનેશ્વર ! તથાપ્યેતાં ન યાત્રે શ્રિયમ્।
કિંત્વર્હભિદમેવ કેવલમહો સદ્બોધિરત્નં શિવં,
શ્રીરત્નાકર ! મંગલૈકનિલય ! શ્રેયસ્કરં પ્રાર્થયે ॥૨૫॥

હારાથી ન સમર્થ અન્ય દીનનો ઉદ્ધારનારો પ્રભુ,
મહારાથી નહિ અન્ય પાત્ર જગતમાં જોતાં જડેહે વિભુ!
મુક્તિમંગળસ્થાન ! તોય મુજને ઈચ્છા ન લક્ષ્મીતણી,
આપો સમ્યગ્વરત્ન શ્યામ જીવને તો તૃપ્તિ થાયે ઘણી.

અર્થ:—હે જિનેશ્વર ! આપના જેવો રંકને
ઉદ્ધારનાર કોઈ પ્રભુ નથી, તેમ મારા જેવું કૃપાનું
પાત્ર પણ કોઈ નથી; તો પણ હું કાંઈ આપની
પાસેથી ધન માગતો નથી; પરંતુ મોક્ષરૂપ
લક્ષ્મીના સમુદ્ર સમાન તથા મંગળમય એક સ્થાન
એવા હે જિનેશ્વર પ્રભુ ! હું તો ફક્ત સર્વ
શ્રેયઃસાધક સમ્યક્વરત્નનીજ પ્રાર્થના કરું છું.

સમાપ્ત.

જિનેશ્વર સ્તુતિ.

કુહા.

પ્રભુ દરિશન સુખ સંપદા, પ્રભુ દરિશન નવનિધ;
 પ્રભુ દરિશનથી પામીએ, સકળ પદારથ સિદ્ધ. ૧
 ભાવે ભાવના ભાવીએ, ભાવે દીજે દાન;
 ભાવે જિનવર પૂજીએ, ભાવે કેવળજ્ઞાન. ૨
 જીવડા જિનવર પૂજીએ, પૂજનનાં ફલ હોય;
 રાજા નમે પ્રજા નમે, આણા ન લોપે કોય. ૩
 પંચ કોડીને કુલડે, જેનાં સિધ્યાં કાજ;
 રાજા કુમારપાળને, આખ્યા દેશ અઢાર. ૪
 કુલડાં કેરા બાગમાં, જેઠા શ્રી જિનરાજ;
 જેમ તારામાં ચંદ્રમા, તેમ શોભે મહારાજ. ૫
 પ્રભુ નામકી ઔષધિ, ખરો મનશું ખાય;
 રોગ પીડા વ્યાપે નહિ, મહા દોષ મોટ જાય. ૬
 વાડી અંપો મોસીઓ, સુવર્ણ કુંપલીઓજી;
 પાસ જિનેશ્વર પૂજીએ, પાંચે અંગુલીઓજી. ૭
 પંચમ કાળે પામવો, હુલ્લ પ્રભુ દેહાર;
 નો પણ તેહના નામનો, છે મ્હોટો આધાર. ૮

જિનેશ્વરનાં નવ અંગે પૂજા કરતાં બોલવાના

કુહા.

જળ ભરી સંપુટ પત્રમાં, યુગલિક નર પૂજાંત;
 ઋષભ ચરણ અંગુઠડો, દાયક ભવજલ અંત. ૧
 જાનુ બળે કાઉસગ્ગ રહ્યા, વિચર્યા દેશ વિદેશ;
 ખડાં ખડાં કેવળ લહ્યું, પૂજે જાનુ નરેશ. ૨
 લોકાંતિક વચને કરી, વરસ્યા વરગ્રીહાન;
 કર કાંડે પ્રભુ પૂજના. પૂજે ભવી બહુ માન. ૩
 માન ગયું દોય અંસથી, દેખી વીર્ય અનંત;
 ભૂજા બલે ભવજળ તર્યા, પૂજે ખંધ મહંત. ૪
 સિદ્ધશિલા ગુણ ઉજળી લોકાંતે ભગવંત;
 વસીઆ તેણે કારણ ભવી, શિર શિખા પૂજાંત. ૫
 તીર્થકર પદ પુણ્યથી, ત્રિભુવન જન સેવંત;
 ત્રિભુવન તિલક સમા પ્રભુ, ભાલ તિલક જયવંત. ૬
 સોળ પહોર પ્રભુ દેશના, કંઠ વિવર વર્તુલ;
 મધુર ધ્વનિ સુરનર સુણે, તેણે ગળે તિલકઅમૂલ, ૭
 હૃદય કમળ ઉપશમ બળે, બાળ્યા રાગ ને રોષ;
 હીમ દહે વનખંડને, હૃદય તિલક સંતોષ. ૮
 રત્નત્રયી ગુણ ઉજળી, સકળ સુગુણ વિશ્રામ;
 નાભી કમળની પૂજના, કરતાં અવિચળ ધામ. ૯

(૨૮)

ઉપદેશક નવ તત્ત્વના, તેણે નવ અંગ જિજ્ઞાસુંદ;
પૂજે બહુવિધ રાગથી, કહે શુભ વીર મુણીંદ. ૧૦

દેવસ્તુતિ.

માલિનિ

સકળ કર્મ વારી, મોક્ષ માર્ગાધિકારી,
ત્રિભુવન ઉપકારી, કેવળજ્ઞાન ધારી;
ભવિજન નિત સેવો, દેવ એ ભક્તિભાવે,
ઇહજ જિન ભજંતા, સર્વ સંપત્તિ આવે. ૧
જિનવર પદ સેવા, સર્વ સંપત્તિદાયી,
નિશદ્દિન, સુખદાયી, કટપવલ્લી સહાયી;
નમિ વિનમિ લહીજે, સર્વ વિદ્યા વડાઇ,
ઋષભ જિનહ સેવા, સાધતાં તેહ પાઇ. ૨

શાદુલવિકિટીત.

છે પ્રતિમા મનોહારિણી દુઃખહરી, શ્રી વીર જિજ્ઞાસુંદની,
ભક્તોને છે સર્વદા સુખકરી. જાણે ખીટી ચંદની;
આ પ્રતિમાના શુભ ભાવ ધરીને, જે માણસો ગાય છે,
પામી સઘળાં સુખ તે જગતના, મુક્તિભણી જાય છે.
